

Hur studenter motiverar sina val av utbildningsprogram i högskolan: beständig ojämlikhet

**(Students' motives for applying to University degree programs
- Durable gender segregation)**

Paper presenterat vid Svenska Sociologförbundets årsmöte 11-12 mars 2010 på Högskolan i Halmstad.

Författare: Ann-Katrin Witt, Fil dr Sociologi (Ann-Katrin.Witt@hh.se); Anders Nelson, Fil dr Pedagogik; Peter Björk, doktorand i lärande. Alla verksamma på Högskolan i Halmstad

Abstract

Higher education (HE) has changed from elite to mass education (HSV 2006:26R, Leathwood & Read 2009). In the last few decades, the number of women in higher education has increased substantially in most OECD countries. Sweden's reform of HE in 1993 encourages university institutions to develop new degree programs (SFS 1993:100). This opened opportunities for the development of programs designed to attract women and men in equal numbers but the result was disappointing. According to a Swedish study, an increasing number of new degree programs attract almost exclusively one gender (Witt 2009, Nelson et al 2009). It is a well-established fact that technical educations are male-dominated while care-related educations are predominantly chosen by women. This paper investigates the motivations for choice reported by 620 students in 17 programs. We have categorized these motives as follows: knowledge seeking; working life orientation; shoulder responsibility for society; program design; second choice and "follow the map". Moreover, the paper discusses how gender-segregated educational choices may affect the future opportunities of student in terms of professional careers, income development and, consequently, social standing and life styles. To study gender segregation within HE is like looking at a three dimensional picture. We can focus at different parts or images – one image shows the gender division among the students, another show the genderized division between program choices, while the third image is about the vertical gender division among teachers and researchers and their career opportunities. This paper deals with the first two.

Key words: higher education, gender segregation, gendered habitus, durable inequality, degree programs

Introduktion

Högre utbildning såväl som samhället i sin helhet har genomgått dramatiska förändringar under de senaste årtiondena. Att läsa på universitet och högskola har blivit en möjlighet för, och något som förväntas av, en betydligt bredare grupp människor i samhället, bland annat utifrån social och etnisk mångfald. Utbildningssystemet har förändrats från elitutbildning till massutbildning (SOU 2004:29, Persson 1998, Persson 2008) eller universalutbildning (Eriksson, 2009). Parallellt med denna utbyggnad, vilken öppnar möjligheter till högre studier för en studentgrupp präglad av större heterogenitet än någonsin, utvecklas perspektiv på det postmoderna samhället som i mycket hög grad präglas av föränderlighet (Touraine, 2003) och reflexivitet (Giddens, 1992). Det är ett samhälle där individens möjligheter att skapa sin egen framtid betonas, utan att de hindras av gamla traditioner och strukturer som nu anses vara under upplösning.

De stora förändringarna till trots finns det strukturer som förefaller vara mer svårförändrade än andra. En sådan är traditionella könsmönster. Att studera könsmönster inom högre utbildning är som att betrakta en tredimensionell fixeringsbild. Man kan fokusera på olika dimensioner - en dimension visar könsfördelningen bland studenter totalt, en visar hur kvinnor och män fördelas inom olika ämnen och utbildningsprogram och en tredje visar den vertikala könsarbetsdelningen bland lärosätenas anställda i form av exempelvis karriärmöjligheter. Denna artikel behandlar de båda förstnämnda dimensionerna och knyter an detta till data om studenters motiv för sina val av utbildningsprogram.

Det är särskilt intressant och angeläget att studera könsmönster inom en svensk kontext då det finns en bild av Sverige som mer jämlikt och mindre könsstereotyp än andra länder (Weiner & Berge, 2001). Det finns också jämförande studier som har visat att den svenska befolkningen har mer jämställda attityder än människor i de flesta andra länder i världen (Inglehart & Norris, 2003). Högskolelagen (1992:1434) föreskriver också att ”I högskolornas verksamhet skall jämställdhet mellan kvinnor och män alltid iakttas och främjas”. Vår utgångspunkt är att det är intressant att studera könsfördelningen i olika utbildningar på ett relativt nytt och litet lärosäte där det kan finnas större möjligheter att bortse från traditionella mönster än på äldre och mer traditionstyngda lärosäten. I Högskolan i Halmstads *Policy för lika villkor samt lika rättigheter och möjligheter 2009-2011* (s. 2) framgår att det är ett övergripande mål att ”Högskolan ska ha en jämn fördelning av kvinnor och män inom alla

områden (minst 40/60), t ex inom olika utbildningar, befattningar och nämnder”. I denna artikel hämtar vi underlag för våra analyser från ett forsknings- och utvecklingsprojekt på Högskolan i Halmstad. Projektet *Före, under och efter utbildningen på Högskolan i Halmstad 2007-2014* kartlägger studenters motiv, föreställningar, intentioner, förhållningssätt och prestationer från första dagen på deras utbildningar, genom studierna och fram till två år efter att grundutbildningen är avslutad.

Andelen kvinnor i högre utbildning har ökat dramatiskt på några decennier i de flesta OECD-länderna (Leathwood & Read 2008). Trots att kvinnor under mycket kortare tid än män haft möjlighet att delta i högre utbildning finns idag en numerär kvinnodominans inom universitet och högskolor. Före den svenska högskolereformen 1977 var manliga studenter i majoritet i den svenska högskolan. Detta förhållande ändrades när ett antal utbildningar som tidigare legat utanför högskolan och som i högre utsträckning rekryterat kvinnor blev en del av högskolan. Läsåret 1977-78 var könsfördelningen bland studenter som tog ut examensbevis 63 % kvinnor och 37 % män. Läsåret 2006/07 var könsfördelningen 66 % kvinnor och 34 % män (HSV 2008:20 R). Generellt betraktas 40/60 som acceptabel procentuell fördelning ur jämställdhetsperspektiv i Sverige. Ännu syns således inga tecken på en ökande numerär jämställdhet när man betraktar det totala antalet studenter inom högskolan. När arbetsmarknaden vidgas och antalet lediga platser ökar tenderar män, i högre grad än kvinnor, att välja arbete framför studier (Berggren, 2006). Män avbryter också i högre utsträckning än kvinnor påbörjade utbildningar. Exempelvis lämnar hälften av alla män som påbörjar lärarutbildningen denna innan de är färdiga med utbildningen (HSV 2008:20 R). Fenomenet har liknats vid en läckande pipeline, ett begrepp på ett världsomspännande problem (Bekhradnia 2007).

Av de studenter som *examinerades* inom området vård och omsorg i Sverige 2006-07 var totalt cirka 83 procent kvinnor och inom och teknikområdena var 75 procent män (SCB *På tal om kvinnor och män* 2008). Av statistik från HSV framgår också att det bara är det konstnärliga området, som endast omfattade 666 studenter i hela landet, som är jämställt kvantitativt sett. Studier visar att även inom detta område finns könssegregation (Witt 2004). Övriga områden befolkas av mer än 60 % kvinnor (Vård och omsorg, Undervisning, Humaniora och teologi, Lant- och skogsbruk, Medicin och odontologi, Juridik och samhällsvetenskap samt naturvetenskap), eller av mer än 60 % män (Teknik).

Enligt Högskoleverket (HSV Rapport 2008:20R, s 7) handlar jämställdhet om ”att ge kvinnor och män lika villkor och samma frihet att välja utbildning och yrke”. Trots jämställdhetsåtgärder har Sverige fortfarande en starkt könssegraderad arbetsmarknad (SOU 2004:37). Genom breddad rekrytering har mångfalden i den svenska högskolan ökat om man ser till studenternas sociala och kulturella bakgrund (SCB UF 46, HSV Rapport 2008:20R). Men trots jämställdhetsåtgärder från HSV, lärosätenas ledningar och ett antal eldsjälar och pionjärer finns en klar uppdelning i utbildningar som är kvinno- och mansdominerade. Könsfördelningen inom de utbildningar som traditionellt haft en mycket stor dominans av det ena könet, ingenjörsutbildningar och vårdutbildningar, speglar även könsmonster på arbetsmarknaden och inom de yrken utbildningen leder till (HSV 2008:20 R).

Hur könsfördelningen inom olika utbildningsområden ser ut kan tolkas mot bakgrund av intentionerna i de olika reformer av den högre utbildningen som skett under de senaste decennierna. Den svenska högskolereformen 1977 innebar bland annat en statlig styrning som krävde att alla högskoleutbildningar var orienterade mot centrala sektorer på arbetsmarknaden (Bauer m fl, 1999). De fem sektorerna var tekniska yrken, administrativa, ekonomiska och sociala yrken, vårdyrken, undervisningsyrken samt kultur och informationsyrken (Heldt, 1995, s.11). I och med högskolereformen 1993, som var mer bildningsorienterad, gavs svenska lärosäten större frihet att själva utveckla utbildningsprogram som komplement till traditionella yrkesorienterade program (SFS 1993:100). Genom bildningsidealets fokus på individens självständiga lärande, med utgångspunkt ibland annat kritisk reflektion kring etablerade sanningar och strukturer, öppnades därmed principiella möjligheter att konstruera utbildningsprogram som inte var anpassade till traditionellt könsmärkta områden på arbetsmarknaden, och som således skulle kunna locka kvinnor och män i lika utsträckning.

Vi anser det angeläget att inte bara konstatera hur olika övergripande utbildningsområden är könsmärkta, utan också att studera studenternas motiv för val och utbildning samt vilka könsmonster som återfinns på en mer konkret nivå där studenterna möts i konkret vardaglig verksamhet, i vårt fall inom enskilda utbildningsprogram. Åtskilliga nya programkonstruktioner har utvecklats under senare år, inte minst på Högskolan i Halmstad. Många av dessa program ger en kandidatexamen och är i hög grad uppbyggda kring något traditionellt akademiskt ämne som kombineras med kurser inom andra obligatoriska och/eller

valbara ämnen. Även om dessa nyskapade program inte leder till en yrkesexamen så marknadsförs de dock ofta med tydlig hänvisning till speciella områden på arbetsmarknaden såsom friskvård, ledarskap, socialt arbete, medieproduktion etc. Lokalt unika och arbetsmarknadsnära utbildningsprogram är enligt Eriksson (2009) kännetecknande för små och medelstora lärosäten i det svenska utbildningslandskapet. I det fall nämnda och liknande nya programkonstruktioner blir relativt enkönade torde det i förlängningen också kunna innebära att de traditionella akademiska ämnena som dessa byggs upp kring också blir enkönade.

Syfte

Syftet med studien är att studera vilka motiv studenterna själva anger för sökande av utbildningsprogram. Detta görs genom att kartlägga könsfördelningen i ett urval av grundutbildningsprogram på Högskolan i Halmstad och att kategorisera och tolka de motiv som studenterna i programmen själva angivit för sitt val av program. Följande frågeställningar skall besvaras: Hur ser den procentuella fördelningen av kvinnor och män ut på programmen? Vilka motiv har studenterna angivit för sina utbildningsval, och hur kan dessa relateras till om programmen är kvinnodominerade, mansdominerade eller har en relativt jämn könsfördelning? Återspeglas könstraditionella strukturer i de motiv som studenterna anger för valet av utbildningsprogram?

Teoretiska utgångspunkter

Analyser av studenters utbildningsval bör, menar vi, förhålla sig till karaktären på de mer övergripande samhälleliga diskurser som beskriver hur människors handlingsmönster i vid mening utvecklas från barndomen och vidare genom livet. Det har blivit allt vanligare att betrakta och beskriva barn som innehavare av speciella personligheter redan vid födseln (Johansson, 2007). Det är därför, menar anhängare av denna uppfattning, viktigt att acceptera barnet "som det är" och inte försöka aktivt forma eller ändra den specifika individens beteende (Ibid. sid. 28-29). I överförd mening innebär detta resonemang att man betraktar det individuella livsprojektet som till stora delar förbestämt av "det unika" hos varje individ eller "det specifika" i den kategori individen anses tillhöra. Individuell frihet betyder då frihet att

få vara den man *är* - dvs. inte den man *vill vara* utan livsprojektet är att hitta den plats som är förutbestämd för var och en. Det innebär också idén om en frihet att få vara sitt kön - allt från ståndpunktsfeministiska uppfattningar om "rätten till sin naturliga könsroll" (Skeggs 2000) till mera liberal- och postfeministiska förespråkanden av "sunda" och "jämställda", men oftast ändå åtskilda, maskulina och feminina identiteter. Rätten att få uttrycka sin "individualitet" kan man då tolka som rätten och behovet av att få tillhöra en förutbestämd kategori t.ex. kvinna eller man och att "spela med enligt reglerna" känns bra. Mot bakgrund av dessa perspektiv är sneda könsfördelningar inom utbildning och arbetsliv inget som behöver problematiseras.

Men till skillnad från nämnda perspektiv, och i likhet med t ex Kivinen, Hedman och Kaipainen (2007) utgår vi här ifrån att manliga och kvinnliga studenters lika möjligheter måste förstås i relation till sociala strukturer och i förlängningen till om staten gör vad den kan för att "jämna marken" så att alla med lika möjligheter kan "välja" samma positioner om de så önskar.

Bourdieu (1999a) presenterar en handlingsfilosofi med utgångspunkt i de möjligheter att agera, här i form av att göra ett utbildningsval, som människor i grupp har i förhållande till strukturen och till varandra. Han betonar de *dubbelriktade* relationer han ser mellan de sociala fältens strukturer och de agerandes habitus. Bourdieu (1999a) menar att utbildningssystemet bidrar till att reproducera "det sociala rummets struktur" genom att "kapital söker sig till kapital". "Reproduktionen av det kulturella kapitalets fördelningsstruktur är en produkt av relationen mellan familjernas strategier och utbildningssystemets specifika logik" (Ibid. sid. 31). Bourdieu illustrerar hur distinktionen inom utbildningssystemet upprätthålls med en liknelse från termodynamikens andra lag, den om Maxwells demon. Det är som om en liten demon hjälper till att bevara distinktionen och den rådande ordningen så att de sociala skillnaderna utifrån t ex klass, genus och etnicitet upprätthålls. Nu är vi inga anhängare av teorier om demoner¹ eftersom det leder tankarna till något oförklarligt och mystiskt som är omöjligt att påverka, men man kan inte sällan höra att människor motiverar sina val och sitt agerande i olika situationer med att "det kändes bra". Det handlar om att människor är omedvetna om sin egen habitus (även könshabitus, gendered

---

¹ Termodynamikens andra sats bygger på ett tankeexperiment som innebär att entropin i ett slutet system aldrig kan minska med tiden, en liten intelligent varelse, demon, ser till att det rådande systemet upprätthålls enligt J C Maxwell

habitus) som är något inlärt men som betecknas som tekniksinn hos ingenjören eller fallenhet för vårdande hos sjuksköterskan – detta innebär att människors praktiska sinne och förnuftsresonemang legitimeras.

I alla sociala relationer kan identifieras mer eller mindre tillfälliga och fluktuerande ojämlikheter, andra typer av ojämlikheter spänner över längre tid, kanske flera generationer, och kan identifieras såväl lokalt, nationellt som globalt. Långvariga och systematiska skillnader i jämställdhet, beständig ojämlikhet, får betydelse för människors livschanser (Tilly, 2000). Strukturella skillnader inom högre utbildning har betydelse för de livsval studenterna gör i samma ögonblick som de väljer utbildningsprogram. Tilly härleder bestående ojämlikhet till socialisation som sker genom institutionalisering av kategorierna kvinna och man. Detta sker både medvetet och omedvetet och utförs genom inkludering, exkludering, anpassning och social kontroll (Ibid.). Kategorierna kvinnor och män är kausalt relaterade till under- och överordning vilket innebär att stora och betydelsefulla olikheter i förmåner hänger samman med skillnader relaterade till genus (Ibid sid. 19-26).

Givet att de individuella utbildningsvalen relaterar till sociala strukturer så måste vi ändå förhålla oss till att det är agerande individer som gör sina utbildningsval och att dessa val måste förstås i relation till någon form av motivation. Ahl (2004) menar att *motivation* bör ses som ett relationellt snarare än essentiellt begrepp. Om man vill besvara frågan varför människor väljer (eller inte väljer) högre utbildning måste man också ställa frågan: vem eller vad har väckt *idén* om behovet av denna utbildning och vilken typ av utbildning framstår som ”rätt”? Svaret kan vara antingen en yttre, identifierbar andre eller en inre, internaliserad andre. Om man betraktar motiven till val som enbart individuella riskerar man, enligt Ahl (2004), att osynliggöra maktutövning i samhället. Reproduktion av kategoriell ojämlikhet baserad på stereotypa könsroller är en sådan typ av maktutövning. Connell (2006) har visat på den traditionella könsrollsteorins otillräcklighet när det gäller att förstå hur genusmönster skapas och upprätthålls i vardagslivet. Socialisationen kan inte, menar Connell, förstås som en rent linjär process av passiv internalisering av genus specifika beteenden. Dels tillhandahåller genusordningen sällan sådana genus specifika beteenden - det absoluta i genusordningens logik är *idén* om det väsensskilda mellan kategorierna *män* och *kvinnor*, medan de faktiska uttrycken för dessa hävdade skillnader i realiteten varierar historiskt, kulturellt och socialt. Dels är inläringen av genus en aktiv process som den lärande själv är med och agerar i, tolkar, skapar och omskapar (Ibid. sid. 104ff). Det är alltså inte tillräckligt

att säga att vi människor ”blir” (alternativt ”görs”) till män och kvinnor – vi *gör* oss till det - inom ramen för olika kontextuella villkor.

De perspektiv vi presenterat ovan ger en allmän ram som definierar hur vi i vid mening betraktar relationen mellan det individuella och det sociala i ambitionen att belysa och reflektera över könsmönster inom högre utbildning. I det följande redogör vi för de mer avgränsade begrepp vi använder i analysen av hur studenterna på Högskolan i Halmstad motiverar sina utbildningsval.

Berger ([1963] 2001) beskrev redan på 1960-talet tre perspektiv på förhållandet samhället/människan som är giltiga ännu. Det ena innebär att människor identifierar sig med hur de är placerade i systemet, på den sociala ”kartan” - *människan i samhället*. Detta perspektiv innebär att människan rutinmässigt inordnar sig i samhällets kontrollmekanismer vilka kan utgöras av såväl övertalning, mobbning som förlöjligande och reella straff (jfr. Tillys begrepp inkludering, exkludering och social kontroll). Bara vetskapen om att dessa sanktioner finns gör att barn, ungdomar och vuxna agerar utifrån de förväntningar som ställs, exempelvis vad gäller olika livsval såsom val av utbildning.

Det andra perspektivet innebär att människor upplever sig välja utifrån sina egna önskemål (Ibid. sid. 87) vilket gör att samhällets ”ok” verkar lätt att bära och att vi utan protester spelar de roller som vi blivit tilldelade. Det som framträder här är *samhället i människan*, dvs. att människor som regel vill lyda reglerna, vill vara till lags och gör samhällets värderingar, t ex internalisering av könsstereotyp agerande, till sina egna.

Det tredje perspektivet Berger visar på är en dramaturgisk modell som inkluderar de båda ovan presenterade men som även innehåller dimensionen att människor har vissa valmöjligheter. Att *säga nej* till samhället, dess påtryckningar och påbjudna roller är fullt möjligt, dock görs inte detta utan att mycket obehagliga konsekvenser kan uppstå (Ibid sid. 128). För att beskriva vad som händer när människan inte erkänner för sig själv att möjligheten finns att göra något annat än det förväntade använder Berger sig av Jean-Paul Sartres begrepp ”ond tro”, dvs. att man låtsas för sig själv att något som är frivilligt är tvunget. Det är utifrån ovan beskrivna perspektiv på människan/samhället, i vårt exempel studenten/utbildningslandskapet, som vi har analyserat studenternas motiv för sina val av utbildningsprogram.

Metod

Urval och svarsfrekvens

Vid terminsstarten i augusti 2007 distribuerades en enkät till nybörjare på 17 av Högskolan i Halmstads ca 50 grundutbildningsprogram. Urvalet av program är inte representativt för Högskolan i strikt statistisk mening. Två till tre program som bedömdes vara centrala och som kunde förväntas ha relativt många sökande inom var och en av högskolans fem sektioner valdes ut. På en av sektionerna, Sektionen för Hälsa och samhälle, gjordes en totalundersökning vilket innebär att sektionens samtliga nio program är med i det urvalet. Analyser har visat att urvalet av studenter i sin helhet inte skiljer sig från övriga nybörjarstudenter på Högskolan i Halmstad hösten 2007 med avseende på könsfördelning och åldersstruktur (Nelson m fl, 2009). Totalt besvarades enkäten av 624 av de 671 studenter (93 %) som var registrerade på programmen i urvalet.

Enkätfråga och utsagor

De data vi redovisar i denna artikel bygger på studenternas svar på en öppen fråga om motivet bakom valet av program: *Varför har du valt att studera detta program på Högskolan i Halmstad?* 612 studenter besvarade frågan. Svaren varierade stort i innehåll och längd. En student skrev *Verkar intressant*, en annan att det *Lät som ett brett och intressant program som ger ett stort kunskapsområde* och en tredje att *Jag är väldigt intresserad av politik och hur samhället fungerar samt varför världen ser ut som den gör idag. Särskilt är jag intresserad av Mellanöstern och hoppas att kunna ägna mig åt forskning inom området.* Vi har i analysen betraktat varje formulerat motiv som en (1) utsaga. Totalt består materialet av 987 utsagor. De kategorier vi redovisar i resultatavsnittet skall inte förstås som beskrivningar av hur enskilda studenters motiv för val av utbildningsprogram ser ut i fullständig mening. På individuell nivå är motivbilden för ett utbildningsval betydligt mer komplex än vad som kan ringas in genom de relativt kortfattade svar studenterna angett på den ovan nämnda frågan.

Kategorisering av utsagor

En ambition i det kategoriseringsarbete som genomförts var att variationen i data skulle speglas samtidigt som vi har låtit Bergers ([1963]2001) perspektiv och begrepp prägla kategoriseringen. Bergers begrepp *människan i samhället* har vi använt för att definiera de motiv som formulerats med huvudsaklig hänvisning till företeelser utanför studenten själv,

som studenten ”bejakar” och motiverar sitt val med. Inom denna kategori har vi konstruerat tre underkategorier: Programmets utformning; Andrahandsval samt Kartföljande - en förväntad, utstakad väg i samhället. Bergers begrepp *samhället i människan* har vi använt för att definiera de motiv för val av program som formulerats med huvudsaklig hänvisning till studentens egen vilja, men som utifrån Bergers begrepp kan förstås som att säga ”ja” till det som förväntas. Även inom denna kategori har vi konstruerat tre underkategorier: Kunskapssökande; Yrkeslivsorienterade samt Samhällsansvar.

Kategoriseringen är resultatet av en process där empiriska data och de teoretiska begreppen prövats mot varandra i flera steg tills de i resultatavsnittet presenterade kategorierna fick sin slutgiltiga gestaltning. I resultatavsnittet definieras kategorierna närmare och illustreras med ett antal exempel på motiv som studenterna angivit, hämtade från alla i projektet medverkande program.

Jämförelser

Nästa steg i analysen har varit att undersöka likheter och skillnader i andelen utsagor i vardera kategori för de grupper av studenter som går på mansdominerade, kvinnodominerade respektive numerärt jämställda program. På motsvarande sätt har vi också jämfört andelen utsagor inom olika kategorier för å ena sidan de studenter som har gjort ett i könsperspektiv icke-traditionellt utbildningsval (dvs. kvinnor på mansdominerade program och män på kvinnodominerade program) med den grupp studenter som gjort ett könstraditionellt utbildningsval.

Resultat

Könsfördelning i utbildningsprogrammen

I tabell 1 framgår fördelningen av kvinnor och män inom de 17 utbildningsprogram på Högskolan i Halmstad som ingår i den studie som denna artikel bygger på, vilket hänvisar till studiens första frågeställning. Resultatet visar att det inte bara är program som traditionellt haft sned könsfördelning, t ex sjuksköterskeprogrammet och ingenjörprogrammet, som domineras av ena könet. Endast de fyra i tabellen kursiverade programmen har en någorlunda jämn könsfördelning inom omfånget 40/60.

Tabell 1. Könsfördelning i 17 utbildningsprogram på Högskolan i Halmstad HT 2007

Program	Kvinnor (%)	Män (%)	N
Kvinnodominerade program (53 % av studenterna)			
Sociologi och socialt utvecklingsarbete	95	5	62
Kultur och kommunikation	94	6	18
Läraryrket – BMANO	90	10	29
Läraryrket – LEKRID	88	12	50
Sjuksköterskeprogrammet	88	12	33
Socialpsykologiskt program	83	17	66
Folkhälsovetenskapligt program	79	21	28
Medie- och kommunikationsvetenskap – SK	78	22	19
Arbetsvetenskapligt program	70	30	27
Jämställda program (30 % av studenterna)			
<i>Biomedicin – FS</i>	55	45	44
<i>Affärssystem</i>	52	48	29
<i>Idrottsvetenskapligt program</i>	45	55	87
<i>Medie- och kommunikationsvetenskap – MP</i>	40	60	26
Mansdominerade program (17 % av studenterna)			
Informatik och Multimediadesign	33	67	24
Statsvetenskapligt program	28	72	18
Utvecklingsingenjörprogrammet	17	83	24
Ingenjörprogram data, elektronik och mekatronik	8	92	40
Totalt	63	37	624

I det följande redovisar vi kategoriseringen av studenternas motiv för sina val av utbildningsprogram, vilket svarar mot studiens andra frågeställning.

Människan i samhället

Kategorin människan i samhället omfattar de utsagor om motiv som kan härledas till placering på en färdigritad ”karta”, att försöka hitta sin plats eller välja en riktning i utbildningen som ett steg i en vuxenprocess. I en sådan process identifierar sig människan rutinmässigt med hur hon blir placerad på kartan Berger ([1963]2001). Utsagorna i detta perspektiv präglas av att det är strukturen/världen utanför studenten som framstår som det centrala, det styrande, som är bestämt och som inkluderar starka förväntningar på agerande men även möjliggör eller erbjuder vissa val. De tre kategorierna i detta perspektiv: programorienterat val, andrahandsval samt kartföljande val innefattar motiv som är mer eller mindre explicit formulerade med utgångspunkt i företeelser utanför studenterna själva.

Gemensamt för *Programorienterade* motiv är att programmets karaktär, upplägg och konstruktion har motiverat studentens val. Utsagorna uttrycker ibland en förväntan på att utbildningen *skall ge* breda, förväntade och lämpliga framtidsförutsättningar. Exempel på utsagor: *Ger den bredaste utbildningen och är inte så djup och enkelspårig som andra ingenjörsprogram; Denna utbildning var som skräddarsydd för mig; För att det sticker ut från alla de andra ekonomiprogrammen som finns; Blandningen mellan data och ekonomi finns bara här; För att Halmstads sjuksköterskeprogram har bra rykte!; Detta program kändes som det mest rätta för mig, dels för att jag kunde börja läsa det utan att ha alla behörigheter som krävs till de ordinarie ingenjörsutbildningarna.*

Gemensamt för *Andrahandsval* är motiv som uttrycker ett andra alternativ till något studenten hellre skulle vilja göra eller som ett sätt att slippa det man gör nu alternativt vara i den situation man är i nu. Slumpen eller rådande praktiska omständigheter utanför studenten utgör motiv för valet att börja just detta program just nu just i Halmstad. Exempel på utsagor: *För att slippa jobba i nån tråkig affär; Jag ville läsa till socionom men kom inte in, fast tycker ändå att det här ligger nära; Jag ville bort från min hemstad; Har gratis boende här; Valde Halmstad för att min pojkvän pluggar här.*

Gemensamt för *Kartföljande* motiv är att de knyter val av utbildningsprogram till rekommendation från andra, på olika sätt närstående personer, eller val som man själv har gjort tidigare i livet. ”Det är ’systemet’, kartan som ritats av främlingar och som man måste fortsätta att kravla sig fram över” (Berger [1963] 2001:65). Motiven som studenterna anför

kan härledas till förutom samhällskontroll och lojalitet mot primärgrupper till seder, konventioner, vana eller till att de vill fortsätta på en väg som de har börjat gå, en väg som är utstakad av andra, ofta representanter för samhällssystemet. Exempel på utsagor: *Jag har föräldrar som är aktiva i kultursammanhang... det var nog det som fick mig in på den mediala banan; Påminner om min gymnasieutbildning, teknik och företagande; Vill gå vidare från undersköterska; Jag har jobbat med uppgifter som utbildningen leder till; Pga bra information från SYO; Jag har läst matte i mitt hemland och kompletterar min examen.*

Samhället i människan

Perspektivet samhället i människan som omfattar kategorierna kunskapssökande, yrkeslivsorientering och samhällsansvar, inrymmer utsagor där motiven formulerats som internaliseringar av samhällets normer och regler vad gäller val av utbildningsprogram. ”Vi vill lyda reglerna” menar Berger (1994:87) och samhällets plikter verkar lätta att bära. Ur det här perspektivet framstår samhällets makt som starkare och mer omfattande än i ”människan i samhället”. Utifrån båda perspektiven kan man säga att studenterna agerar som utifrån ett manuskript men i samhället i människan *blir* studenten tydligare den roll han eller hon spelar. I utsagorna uttrycks starkt intresse, en plan om yrke eller en idé om samhällsansvar som fördjupningar i programmets kunskapsinnehåll kan bli ett redskap för att uppnå. Ur det här perspektivet gör studenterna det förväntade till sin egen vilja.

Gemensamt för de *kunskapssökande* motiven är att de formuleras som en önskan att utveckla fördjupad kunskap och förståelse kring problem inom programmets huvudsakliga ämnesområde, intresse för utbildningens innehåll i sig självt - vilket i många fall knyts till en uttalad vilja att nå personlig utveckling eller att få syssla med något man brinner för eller älskar. Exempel på utsagor: *Jag är intresserad av människan och samhället; För att jag är intresserad av idrott och vill fördjupa mig i allt vad idrott är; Jag är väldigt intresserad av politik och hur samhället fungerar samt varför världen ser ut som den gör idag; Jag är intresserad av människor och hälsa; För att jag är intresserad av sambandet mellan kultur och beteenden; Min stora passion är allt som handlar om fysisk träning.*

Gemensamt för de *Yrkesorienterade* motiven är att de innefattar utsagor som formulerar valet av program med utbildningens potential som ett redskap för att få ett visst arbete, fortsatt utbildning, karriär, eller ekonomisk utveckling. Exempel på utsagor: *Jag vill bli barnmorska och därför måste jag först läsa till sjuksköterska; Jag får behörighet både inom skolans*

tidiga år och förskola; Jobba på ambassad eller större organ som FN och EU, Vill bli hockeytränare längre fram; Ambition att arbeta som robotdesigner.

Det gemensamma för kategorin *samhällsansvar* är utsagor som formulerar en vilja att kunna vara till hjälp och nytta för andra människor och för samhället, med hjälp av de kunskaper man kan utveckla inom programmet. Exempel på utsagor: *Vill jobba för välbefinnande och sundare livsstil; Hjälpa människor på det viset dom behöver hjälp; Har alltid velat hjälpa människor med deras kost och träning men även att kunna hjälpa folk att få ett bättre liv; Vill motivera barn att röra på sig på ett roligt sätt.*

Motivstruktur inom program med sned respektive jämställd könsfördelning

Hur de 987 utsagorna fördelas inom de olika kategorierna, och förhåller sig till programmens karaktär som kvinnodominerade, mansdominerade och kvantitativt jämställda program (enligt förhållandet 40/60) i studien framgår av Tabell 2.

Tabell 2. Kategoriserade motiv för val av utbildningsprogram fördelade på kvinnodominerade (KvDom), mansdominerade (MaDom) och jämställda (Jstd) program samt på könstraditionella val (KTr) och icke könstraditionella (IKTr) val, procent

Motiv	Kv Dom	Ma Dom	Jstd	KTr	IKTr
Människan i samhället					
Programmets utformning	18	27	19	20	15
Andrahandsval	18	14	11	18	21
Kartföljande	6	7	8	5	12
Summa	42	48	38	43	48
Samhället i människan					
Kunskapssökande	25	37	39	27	29
Yrkeslivsorienterande	28	14	18	26	20
Samhällsansvar	5	1	5	4	3
Summa	58	52	62	57	52
Totalt	100	100	100	100	100

Det första vi kan konstatera är att skillnaderna i motivstruktur mellan de olika typerna av program - och de två perspektiven på människan/samhället - är relativt små och inte har något starkt samband till könsfördelningen i programmen. Några mönster är dock värda att notera. Det framgår att större andel motiv kan inordnas ur perspektivet *samhället i människan* än ur

perspektivet *människan i samhället*. Detta förhållande gäller för alla typer av program men är mest markant i de jämställda (62 %) och kvinnodominerade (58 %) programmen. Detta tolkar vi som att den studentgrupp som går på mansdominerade program inte har gjort de motiv som deras programval bygger på till ”sina egna” i samma utsträckning som studenterna på de två övriga programtyperna. I de mansdominerade programmen var motsvarande andel 52 %. Det är huvudsakligen kategorin *Programmets utformning* som bidrar till denna skillnad. En större andel studenter i mansdominerade program (27 %) motiverar sina val med programmets utformning, jämfört med studenter i kvinnodominerade (18 %) och jämställda (19 %) program. Motiven som anfördes var att programmets utformning uppfattas som unik, har bra rykte eller att det ”kändes rätt” utifrån den information som gavs.

Det finns också skillnader värda att notera inom kategorierna som omfattas av perspektivet *samhället i människan*. Det visade sig att det är en betydlig andel studenter i kvinnodominerade program (28 %) som hänvisar till programmets yrkeslivsorienterade karaktär. Detta är den största kategorin motiv som angavs av studenter i de kvinnodominerade programmen. Motsvarande andel i mansdominerade program var 14 % och i jämställda program 18 %. Det var större andel studenter inom de mansdominerade och jämställda programmen som motiverade sina val med ett mer allmänt kunskapssökande (37 respektive 39 %), vilket kan jämföras med studenter i kvinnodominerade program där andelen var 25 %.

Som framgår av Tabell 2 finns det inte några betydande skillnader i motivstruktur mellan de studenter som gjort ett könstraditionellt utbildningsval och de som har gjort ett icke könstraditionellt val. Intressant att notera är dock att endast 5 % bland dem som gjort könstraditionellt val men 12 % av dem som gjorde icketraditionellt val har angett motiv som vi kategoriserar som ”följa kartan”, en utstakad väg.

Diskussion

I denna studie har vi kartlagt könsfördelningen inom högre utbildning med särskilt fokus på Högskolan i Halmstad. Det mönster som framträder kan definieras som en tydlig traditionell könssegregering vad gäller studenternas val av utbildningsprogram. Utbildningar och program som i decennier lockat huvudsakligen det ena könet, som ingenjör- och

sjuksköterskeprogrammen (HSV 2008:20 R), är fortfarande till 80-90 procent dominerade av det kön som traditionellt sökt sig till dessa utbildningar. Dessutom visar studien att ett antal nya ämnesbaserade program också har en betydande sned könsfördelning (t ex Programmet för sociologi och socialt utvecklingsarbete, Socialpsykologiskt program, Arbetsvetenskapligt program, Informatik och Multimediadesign samt Statsvetenskapligt program).

I tretton av studiens sjutton utbildningsprogram ser vi tecken på en beständig ojämlikhet (Tilly 2000) som speglar en samhällsövergripande könssegregation. Denna är tvådimensionell: dels är den horisontell - studenterna är separerade i utbildningsprogram som domineras av det ena könet och dessutom är den hierarkisk - över- och underordning är kopplad till status, karriärvägar och framtida ekonomi i de yrken eller inom de arbetslivssektorer som studenterna blir utbildade för. Båda dimensionerna härrör från könskonstruktioner där egenskaper tillskrivna män och definierade som manliga värderas högre än kvinnor och egenskaper som betraktas som kvinnliga (Kvinnomaktutredningen SOU 1998:6, Carlsson, Wetterberg & Jansdotter 2004, Skeggs 2000 m.fl.). De könsskillnader som konstrueras och reproduceras i högre utbildning får i förlängningen betydelse för en bestående över- och underordning i arbetslivet. Bourdieu menar att denna hierarkisering reproduceras genom en dold manlig norm som innebär att godtyckliga skillnader mellan kvinnor och män accepteras och internaliseras (Bourdieu 1999b:109).

Hur återspeglas könstraditionella strukturer i de motiv som studenterna anger för valet av utbildningsprogram? De mönster vi fann i analysen av studenternas motiv för val av utbildningsprogram förefaller i vissa delar vara relaterade till könsmönstret i utbildningsvalen. Den motivstruktur vi fann, när vi analyserade motiven med hjälp av Bergers ([1963] 2001) perspektiv/begrepp *människan i samhället* eller *samhället i människan*, visar inga kausala samband med studenternas ”gendered habitus” men mönstret har starka samband med utbildningsfältets struktur (se t ex Kivinen, Hedman & Kaipanen, 2007).

När vi tar analysen ett steg djupare, och studerar de kategorier av motiv som redovisas i Tabell 2, ser vi att vissa tecken på ”gendered habitus” trots allt finns. I kvinnodominerade program är yrkeslivsorientering den vanligaste motiveringen, 28 % anger detta (i mansdominerade progr. 14 %) och motiven är att studenten *vill bli* något yrke. I mansdominerade och jämställda program är kunskapssökande motiv vanligast, 37 respektive

39 % anger detta (i kvinnodominerade progr. 25 %). *Jag är intresserad av* ämnet är ofta motiveringen. Kunskapssökande motiv kan vara tecken på större mått av individualism, friheten att få vara den man är och utifrån det utveckla kunskaper medan ”jag vill bli” leder tankarna till det Skeggs (2000) beskriver som en vilja och ett aktivt arbete för att ”bli respektabel” att vilja bli något, att duga, att få en yrkesidentitet.

Kategorierna *människan i samhället* och *samhället i människan* bygger på utsagor från alla studenter i urvalet, även de som har gjort ett icke könstraditionellt val. Det kan förefalla ologiskt att inkludera utsagor av studenter som gör ett ur könsperspektiv icke-traditionellt val, och som enligt vårt tidigare resonemang visar tecken på att säga ”nej” till samhällets förväntningar (Bergers dramaturgiska modell som i vår analys innebär att inte välja det som förväntas), i de kategorier som speglar ett ”ja-sägande” till samhällets förväntningar. Att vi trots allt gjort så bygger på att vi i de enskilda utsagorna inte kunnat identifiera någon kvalitativ innehållsmässig skillnad mellan de båda gruppernas utsagor, och för att vi ville skapa, om kategoriseringslogiken för de båda grupperna var den samma, en möjlighet att jämföra de två grupperna med avseende på frekvensen av utsagor inom de olika kategorierna.

Kategoriseringen av motiv utifrån perspektiven *samhället i människan* respektive *människan i samhället* kan i vissa avseenden speglas mot allmänna trender i samhällsutvecklingen och den roll som högre utbildning har fått i samband med att den förändrats från att vara en elitutbildning i det moderna samhället till att vara massutbildning i det sen- eller postmoderna samhället (Persson, 1992, Eriksson, 2009). När högskolestudier, i det moderna samhället, var till för en mindre samhällselit var det i högre utsträckning studenter som genom sin sociala och kulturella bakgrund haft lång tid på sig att utveckla inre bild av det självklara med akademiska studier. De olika motiv som fanns kan antas ha varit präglade av en hög grad av internalisering av strukturen – av utbildningslandskapets erbjudanden för det framtida livet. Ur perspektivet *Samhället i människan* ser vi i vårt material formuleringar av motiv vars tyngdpunkt är just ”det man själv eftersträvar”, men som utifrån Bergers teori kan antas tolkas vara den roll man intar/spelar för att hitta sin rätta plats i samhället (*Jag vill bli barnmorska och därför måste jag först läsa till sjuksköterska, Har alltid velat hjälpa människor med deras kost och träning men även att kunna hjälpa folk att få ett bättre liv*). Formuleringen *Jag har alltid velat* ger en bra illustration av *samhället i människan*. I det senmoderna samhällets massutbildning är det många studenter som kommer från en bakgrund utan starka studietraditioner. För många av dessa studenter har valet att läsa på högskola förmodligen

inte varit lika självklart och motiven som anges för valet av utbildningsprogram kan ses som präglade av detta. Formuleringar av de motiv som vi kategoriserat som *Människan i samhället* är inte lika präglade av en inre bild av utbildningens betydelse. (*Jag har föräldrar som är aktiva i kultursammanhang... det var nog det som fick mig in på den mediala banan, För att slippa jobba i nån tråkig affär*). Formuleringen *det var nog det som fick mig in på den mediala banan* antyder ett betraktande av sig själv utifrån, vilket kan vara en bra illustration av *Människan i samhället*.

Det tredje perspektivet i Bergers teori, den dramaturgiska modellen vill vi slutligen återkomma till. Denna innebär att det är möjligt att säga nej till samhällets påtryckningar, implicita såväl som explicita som vi alla utsätts för kontinuerligt – att tro att detta inte är möjligt är att med Sartres begrepp leva i ”ond tro”. Dock säger man inte nej till samhällets påtryckningar utan att det ”kostar” inte minst eftersom man ofta blir en del av en minoritet när man gör otraditionella val av studier. Vi menar att det kan vara ett tecken på att studenten säger ”nej” till samhällets påtryckningar när hon/han gör ett icke-traditionellt utbildningsval. Vi fann inga större skillnader mellan grupperna som gjort könstraditionella (KT) eller icke könstraditionell (IKT) val (se Tabell 2). I vissa kategorier var det tvärtom, 5 % bland KT angav ”kartföljande” motiv och 12 % bland IKT angav denna kategori av motiv som innebär att följa en redan utstakad väg.

Den senaste högskolereformen 2007, med utgångspunkt i Bolognaprocessen, har inneburit en ökad fokusering på utbildningars anknytning till arbetsmarknaden och studenternas anställningsbarhet (European University Association, 2007). En aspekt av detta är de programkonstruktioner som dagens studenter har att välja på, och det som kännetecknar dessa. Den *möjlighet* som öppnades genom högskolereformen i Sverige 1993 (SFS 1993:100), att utveckla nya utbildningsprogram som kunde locka kvinnor och män i lika hög grad, har inte burit frukt i detta avseende. Det finns säkert flera olika förklaringar till detta. Ett sätt att skapa mer kunskap om detta kan vara att analysera hur dessa nya utbildningsprogram marknadsförs till nya studenter. En sådan studie pågår inom ramen för det projekt som denna studie är en del av. Preliminära analyser visar att även mindre men genomsnittliga justeringar av studieprogram presentation i HH:s kurskatalog 2009 har gett en mer jämställd fördelning av kvinnor och män på tidigare mycket kvinnodominerade utbildningar.

Vi ser det som mycket angeläget att fortsätta studera frågor som: Finns det i spänningsfältet mellan högskoleutbildningens bildningssträvanden å ena sidan, och anknytningen till arbetsmarknaden å den andra, möjligheter och hinder för en ökad jämställdhet inom olika utbildningsprogram? Finns risken att det blir svårare att bryta traditionella könsmönster inom såväl utbildning som arbetsliv om dessa knyts allt tätare samman? Det vi med utgångspunkt i den fortfarande starkt könsuppdelade högre utbildningen kan konstatera är att det inom överskådlig tid inte kommer ske några större förändringar mot en mer jämställd arbetsmarknad. Kan högre utbildning om den får en friare "bildande" funktion i relation till marknaden, och om nya programkonstruktioner som inte är präglade av traditionella könsmönster, utmana och bidra till förändring av traditionella könsmönster i arbetslivet?

I inledningen skrev i att vi i dagens samhälle betonas individens möjligheter att skapa sin egen framtid utan att hindras av gamla traditioner och strukturer. I denna studie ser vi att de traditionella stereotypa idéerna om manligt och kvinnligt finns kvar och starkt påverkar dagens unga vuxna i deras val av högskoleutbildning.

Referenser

- Ahl, H. (2004) *Motivation och vuxnas lärande. En kunskapsöversikt och problematisering*. Myndigheten för skolutveckling.
- Beck, U. (1998) *Vad innebär globaliseringen? Missuppfattningar och möjliga politiska svar*. Daidalos, Göteborg.
- Bekhradnia, B. *In search of lost boys etc.*, conference presentation at European Access Network, Galway, 27 June 2007
- Berger, Peter L. ([1963] 2001) *Invitation till sociologi. Ett humanistiskt perspektiv*. Prisma, Smedjebacken
- Berggren, C (2006) Labour market influence on recruitment to higher education –Gender and class perspectives. *Higher Education*, 52, 121-148.
- Bourdieu, P & Passeron, J-C ([1970] 2000) *Reproduction in Education, Society and Culture*. Second edition. Sage Publications, London
- Bourdieu, Pierre (1999a) *Praktiskt förnuft. Bidrag till en handlingsteori*. Daidalos, Göteborg
- Bourdieu, P (1999b) *Den manliga dominansen*. Daidalos, Göteborg

- Bourdieu, P (2000) *Konstens regler*. Daidalos: Göteborg
- Carlsson, Wetterberg & Jansdotter (2004) *Genushistoria- en historiografisk exposé*. Studentlitteratur, Lund
- Eriksson, A. (2009) *Studenter och utbildningar vid ett nytt universitet – växjöstudenters bakgrund, utbildningsval och arbetsmarknad*. Växjö universitet, licentiatavhandling
- Faludi, Susan (1992). *Backlash. Kriget mot kvinnorna*. Stockholm: Norstedts.
- Giddens, A. (1992) *Modernitet och självidentitet*. Daidalos, Göteborg
- Gothlin, Eva (1999) *Kön eller Genus?* Nationella sekretariatet för genusforskning, Göteborg
- HSV Högskoleverket, Årsrapport 2006:26R
- HSV Högskoleverkets Årsrapport 2009
- HSV Högskoleverket, Rapport 2008:20R. *Kvinnor och män i högskolan*
- HSV och SCB, *Statistiska meddelanden*, UF 20 SM 0902
- Inglehart, R., & Norris, P. (2003). *Rising tide—Gender equality and cultural change around the world*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Johansson, Thomas (2007). *Experthysteri. Kompetenta barn, curlingföräldrar och supernannies*. Atlas, Stockholm.
- Kivinen, O. & Hedman, J. & Kaipainen, P. (2007) "From Elite University to Mass Higher Education: Educational Expansion, Equality of Opportunity and Returns to University Education". *Acta Sociologica* 50: 231-247.
- Larsson, R. (1997). *Politiska ideologier*. Studentlitteratur, Lund.
- Leathwood, C. & Read, B. (2009) *Gender and the Changing Face of Higher Education. A Feminized future?* Open University Press, UK.
- Nelson, A. (2008) Looking into one's own practice – A Swedish Study on Gender in Educational Sciences. *Journal of Further and Higher Education* 2(32), 139-149.
- Nelson, A., Björk, P., Trolle-Schultz Jensen, J., Nilsson, M., Witt, A-K (2009) *De första "Bolognastudenterna" – om aktörskap, yrkesorientering och bildning i programutbildningar*. Forskning i Halmstad Nr 18.
- O'Brien, M. & Penna, S. (1998) *Theorising Welfare: Enlightenment and Modern Society*. Sage Publications, London.
- Persson, A. (1998) *Studentinflytande i massuniversitetet*. Lunds universitet
- Persson, H. (2008) *Kunskapens läge 2008*. (www.SACO.se)
- SCB.se (2007.11.13)
- SCB (2008) *På tal om kvinnor och män, Lathund om jämställdheten* (www.SCB.se)
- SFS 1993:100. *Högskoleförordningen*

- Schön, Lennart, "Strukturella cykler och handlingsutrymme" i Sjögren, Hans red. *Aspekter på näringslivets historia*, Forskningsrapport nr. 5, Institutet för Ekonomisk Historisk Forskning, Handelshögskolan Stockholm (1995:99-111)
- Skeggs, B (2000) *Att bli respektabel*. Daidalos, Göteborg.
- SOU 1998:6. *Ty makten är din...* Myten om det rationella arbetslivet och det jämställda Sverige. Integrations- och jämställdhetsdepartementet
- SOU 2004:29. *Tre vägar till den öppna högskolan*
- SOU 2004:43 *Den könsuppdelade arbetsmarknaden*. Betänkande av Utredningen om den könssegregerade svenska arbetsmarknaden
- Touraine, A. (2003) *Kan vi leva tillsammans?* Daidalos, Göteborg
- Tilly, Charles (2000) *Beständig ojämlikhet*. Daidalos, Göteborg
- Weiner, G., & Berge, B. M. (2001). *Kön och kunskap* (I. Lindelöf, Trans.) [Feminisms in education. An introduction]. Lund, Sweden: Studentlitteratur.
- Witt, A-K (2004) *Konsthanterverkare, genus och omvänd ekonomi. Om hinder och möjligheter att agera på konsthanterverkets arena*. Diss. Lunds universitet
- Witt, A-K (2009) Gender division in sociology degree programs – causes and effects? *Journal of Further and Higher Education*. Vol. 33:4, 458-497.